

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การแสดงพื้นบ้านหรือการละเล่นพื้นบ้าน (folk entertainment) นับเป็นศิลปะที่แสดงออกถึงการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากการแสดงเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตตามความสนใจ ความถนัด ความสามารถ และจินตนาการตามภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ ลักษณะอุปนิสัยของประชาชน การดำรงชีวิต ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

นครสวรรค์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง หรือภาคกลางตอนบนของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 9,597.677 ตารางกิโลเมตร (5,998,548 ไร่) เป็นดินแดนที่มีความสำคัญมาแต่โบราณ โดยพบว่ามีความเจริญด้านศิลปวัฒนธรรมสืบทอดมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี และสมัยสุโขทัย ดังปรากฏหลักฐานจากการสำรวจโดยการถ่ายภาพทางอากาศพบว่ามีชุมชนเมืองโบราณมากกว่า 20 เมือง เช่น เมืองจันเสนในอำเภอดาคลี เมืองบนและโบราณสถานโคกไม้เดนในอำเภอยุหะคีรี เมืองทัพชุมพลในอำเภอเมืองนครสวรรค์ และเมืองดงแม่นางเมืองในอำเภอบรรพตพิสัย เป็นต้น ร่องรอยความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมอีกด้านหนึ่งที่ยังคงสืบทอดมาจนทุกวันนี้คือการแสดงพื้นบ้าน

ลักษณะการแสดงพื้นบ้านจังหวัดนครสวรรค์ ส่วนใหญ่เป็นการแสดงที่ผสมผสานกันทั้งการร้อง การรำ และการทำจังหวะ พร้อมกับแสดงอารมณ์และความรู้สึกออกมาอย่างอิสระ บทร้องใช้ภาษาที่เรียบง่าย เช่นเดียวกับท่ารำที่ใช้ท่าร่างกาย ๆ ท่าซ้ำ ๆ โดยสอดคล้องกับจังหวะดนตรี ต่อมาเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นทำให้เกิดการดัดแปลงและปรับปรุงการแสดงขึ้นเป็นของตนเอง การแสดงพื้นบ้านจังหวัดนครสวรรค์จึงมีทั้งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ขึ้นเองโดยชาวบ้านในท้องถิ่นและเกิดจากการได้รับอิทธิพลจากชุมชนอื่น สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนจังหวัดนครสวรรค์จากอดีตถึงปัจจุบันได้เปลี่ยนไปตามกาลสมัย จากชุมชนที่เคยเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมกลับกลายเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองอย่างมากทางเศรษฐกิจเมื่อมีการทำสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 และการขยายตัวทางการค้าในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้มีชาวไทยจากถิ่นต่าง ๆ และชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบการค้า

ในจังหวัดนครสวรรค์เป็นจำนวนมาก เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบอุดมสมบูรณ์ตอนกลางของจังหวัด และเป็นที่ยอมรับของแม่น้ำสายสำคัญของภาคเหนือ คือ ปิง วัง ยม น่าน จึงทำให้จังหวัดนครสวรรค์เป็นศูนย์กลางของการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างภาคเหนือกับภาคกลางของประเทศนับแต่บัดนั้นมา ซึ่งแม้ว่าผู้ที่มาจากต่างถิ่นจะนำเอาวิทยาการและวัฒนธรรมที่แตกต่างเข้ามาสู่จังหวัดนครสวรรค์และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิทยาการและวัฒนธรรมกับชาวนครสวรรค์ที่อยู่เดิม แต่ผู้ที่มาจากต่างถิ่นและชาวนครสวรรค์ที่อยู่เดิมต่างก็ยังมียึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีของตนอย่างเคร่งครัดและปฏิบัติสืบต่อมาโดยยอมรับในความแตกต่างจนที่สุดกลายเป็นประเพณีของจังหวัดนครสวรรค์โดยปริยาย ชาวนครสวรรค์แต่เดิมซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอเมืองนครสวรรค์และในอำเภอต่าง ๆ รวมทั้งศิลปินพื้นบ้านที่เคยร่วมเล่นร่วมแสดงพบจำนวนมากที่สุดในเขตอำเภอพยุหะคีรี สันนิษฐานว่าเป็นต้นกำเนิดของการแสดงพื้นบ้านจังหวัดนครสวรรค์เป็นส่วนใหญ่ โดยดูจากหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของศิลปินและสังเกตจากการยังมีการแสดงพื้นบ้านปรากฏให้เห็นมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่โอกาสในงานเทศกาลและงานบุญประเพณีต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งแสดงเฉพาะชุมชนเล็ก ๆ ในอำเภอพยุหะคีรีโดยผู้แสดงเป็นผู้ที่ชราภาพมากแล้วเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในเขตอำเภออื่น ๆ มีปรากฏให้เห็นบ้างเป็นครั้งคราว แต่เป็นไปในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในปัจจุบัน (พันทิพา สังข์หิฐิต, 2539: 1-2)

กลองยาว เป็นการละเล่นพื้นบ้านประเภทหนึ่งของไทยมาแต่โบราณ มีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น เกิดเทิง เเทิงบ้อง หรือเทิงบ้องกลองยาว นิยมเล่นในงานรื่นเริงของสังคมไทยในภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ชื่อว่ามีชื่อเสียงในการบรรเลงกลองยาวและการรำกลองยาว นิยมนำเอากลองยาวมาบรรเลงในงานเทศกาล งานบุญ งานมงคลต่าง ๆ ที่ต้องการเพิ่มความครึกครื้นสนุกสนาน รวมทั้งใช้ในการต้อนรับบุคคลหรือแสดงความยินดีในโอกาสต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกเหตุการณ์ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสต้นมณฑลนครสวรรค์ เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2449 ว่า "วันที่ 28 สิงหาคม ร.ศ.125 (พ.ศ.2449) เสด็จพระราชดำเนินผ่านอำเภอเก้าเลี้ยว ได้มีผู้หญิงตีเกิดเทิงประโคมรับเสด็จ" ซึ่งหลักฐานดังกล่าวนี้ทำให้ทราบว่า ชาวนครสวรรค์ได้มีการเล่นเกิดเทิงหรือกลองยาวโดยใช้ผู้หญิงเป็นผู้บรรเลงมาแล้วกว่า 101 ปี (จังหวัดนครสวรรค์, 2539:10)

ในวัฒนธรรมของชาวตะวันตก ได้มีวิวัฒนาการจัดแบ่งประเภทของกลองต่อเนื่องมาเป็นลำดับตั้งแต่สมัยกรีกโบราณจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ปัจจุบันนิยมจัดแบ่งเครื่องดนตรีตามระบบของ อีริค ฟอน ฮอร์นบอสเทล และ เคิร์ต ซัคส์ (Eric Von Hornbostel and Curt Sachs) โดยจัด

ให้กลองอยู่ในหมวดเครื่องดนตรีประเภทเมมบรานาโฟน (membranophone) ซึ่งหมายถึงเครื่องดนตรีที่มีเสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของหนังที่ขึงตึง (ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, 2535: 60-90)

ในวัฒนธรรมดนตรีของอินเดีย กลองเป็นเครื่องดนตรีที่จัดอยู่ในประเภทอวันทระ (avanaddha) หมายถึงสิ่งที่ผูกมัดตึง ในลักษณะของการร้อยผูกในการขึงให้ตึงจากสิ่งที่นำมาปิดเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องทำจังหวะ โดยในหน้าหนึ่ง ๆ ของกลองนั้นสามารถตีให้เกิดเสียงได้หลายเสียง ไม่ว่าจะเป็นการตีด้วยฝ่ามือ เคาะด้วยนิ้ว หรือตีด้วยไม้

ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวถึงบรรดาเทพธิดานางฟ้า บริวารของพระอินทร์ ได้บรรเลงขับกล่อมอยู่บนสวรรค์ว่า (ไตรภูมิพระร่วง: 216 อ้างถึงใน อุดม อรุณรัตน์, 2526: 57)

"...ยังมีเทพธิดาตนหนึ่งชื่อ ตป ก็ดี ตีกลองหน้าเดียวลูกหนึ่งชื่อว่า นันทเกรี...

...ยังมีเทพธิดาตนหนึ่งชื่อ ปน ก็ดี ตีกลองหน้าเดียวลูกหนึ่งชื่อว่า รณมุขเกรี..."

นันทเกรี (nandabheri) คำว่า "นันท" หมายถึงบันเทิง ยินดี ส่วนคำว่า "เกรี" หมายถึงกลองที่มีรูปร่างคล้ายกับบาตรหม้อ หรือชามกะละมังที่ตัดก้นออก นันทเกรีจึงเป็นกลองหน้าเดียวที่ใช้ตีเพื่อความบันเทิงรื่นรมย์อย่างใดอย่างหนึ่ง

รณมุขเกรี (ranamukhabheri) "รณ" หมายถึงสนามรบ "มุข" หมายถึงหน้า หรืออยู่ด้านหน้า รณมุขเกรี จึงหมายถึงกลองหน้าศึก ใช้ตีนำทัพ

กลองยาวเป็นเครื่องดนตรีประเภทอวันทระ ในหมวดชนิดกลองอาตตะ (atata) ในระบบวัฒนธรรมอินเดีย หมายถึงกลองที่ขึงหนังหน้าเดียว เช่น โทน รำมะนา กลองแฉวง และกลองหลวง (อุดม อรุณรัตน์, 2526: 54-55)

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี (2538: 63) ได้กล่าวว่า ในสมัยโบราณเครื่องอวันทระไม่มีบทบาทในการวัดความถูกต้องและความสั้นยาวของจังหวะ เช่น จังหวะหน้าทับของไทยในปัจจุบัน หน้าทีวัดความถูกต้องของจังหวะนั้นอาศัยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องขะนะ หรือเครื่องเคาะเป็นตัวกระทำ ในขณะที่เครื่องอวันทระทั้งหลายกลับมีหน้าที่ผลิตลีลาของระดับเสียงแบบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับทำนองตลอดทั้งอารมณ์ของการแสดงละคร ซึ่งการผลิตเสียงในลักษณะเช่นนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เทคนิคการผลิตเสียงระดับสูง ที่ต้องผ่านการพัฒนามาแล้วเป็นอย่างดี

สุกรี เจริญสุข (2534: 65) ได้กล่าวถึงความเชื่อในพลังอำนาจของเสียง โดยสรุปได้ว่าเสียงนั้นมีพลังและเสียงมีอำนาจ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะมีความกลัวความเจ็บ เมื่อเกิดความเจ็บจิตใจมนุษย์ก็จะกลัว ว่าเหว ไม่เข้มแข็งพอที่จะมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข จึงต้องอาศัยอำนาจของเสียงเป็นที่พึ่ง การสร้างเครื่องดนตรีที่มีเสียงดัง ๆ จึงเพื่อให้เสียงของเครื่องดนตรีเหล่านั้นเป็นเพื่อนกับจิตใจมนุษย์ โดยอาศัยอำนาจและความกังวานของเสียงช่วยขจัดความกลัวในจิตใจออกไป เสียงจะดังกังวานกว้างไกลในจิตใจมนุษย์เหมือนเสียงของจักรวาลทำหน้าที่ให้

ความอบอุ่นของจิตใจ ตะโพน กลองทัด ระฆัง จึงเป็นแหล่งเสียงที่มีอำนาจ และสิ่งที่สำคัญก็คือ ทำให้จิตใจผู้ฟังรู้สึกอบอุ่นเมื่อได้ยินเสียง

กลองยาวเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านของชาวจังหวัดนครสวรรค์ นิยมใช้ในพิธีกรรมของชาวบ้านที่ต้องอาศัยชนหมู่มากร่วมแสดงพลังแห่งความสามัคคี เฉลิมฉลอง ชื่นชมยินดี เช่น งานบุญ งานบวช งานแต่งงาน งานเฉลิมฉลองถาวรวัตถุของพุทธศาสนาในชุมชน เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่ากลองยาวเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคีและความเป็นสิริมงคล เนื่องจากใช้ตีบรรเลงเพื่อกิจกรรมของคนหมู่มากและบรรเลงเฉพาะในงานมงคลเท่านั้น กลองยาวมีพัฒนาการด้านโครงสร้าง บทบาทและหน้าที่อย่างต่อเนื่อง มีจังหวะที่ใช้ในการบรรเลงหลายจังหวะ มีวิธีการบรรเลงที่ซับซ้อน มีระบบเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ และมีบทบาทหน้าที่สำคัญในชุมชน ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยและเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาวนครสวรรค์ และเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงการศึกษาด้านมานุษยดนตรีวิทยาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและลักษณะเฉพาะทางกายภาพของกลองยาวในจังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษาความเชื่อและบทบาทของกลองยาวในจังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อวิเคราะห์จังหวะที่ใช้ในการตีกลองยาวในจังหวัดนครสวรรค์

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษากลองยาวในเขตอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่พบว่ามีมีการแสดงพื้นบ้านโดยเฉพาะการแสดงกลองยาว อีกทั้งศิลปินกลองยาวมีอายุมากและมีประสบการณ์การตีกลองยาวมาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 10 ปี

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การบันทึกจังหวะกลองยาวในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะบันทึกด้วยระบบโน้ตสากล
2. ข้อมูลจังหวะกลองยาวที่นำมาศึกษา โดยการเก็บข้อมูลจากศิลปินกลองยาวที่มีประสบการณ์การตีกลองยาวมาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 10 ปี

3. กลองยาวที่นำมาศึกษาลักษณะทางกายภาพ เป็นกลองที่ศิลปินยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน

4. จังหวะที่ใช้ในการวิเคราะห์ จะวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีดนตรีตะวันตกในหัวข้อของโครงสร้างจังหวะ ประโยคจังหวะ และการแปรจังหวะ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใด ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่ก็ตามว่าเป็นความจริงหรือว่ามีอยู่จริง
2. บทบาท หมายถึง ลักษณะการใช้
3. กระบวนจังหวะ หมายถึง จังหวะที่ดีในประโยคจังหวะ
4. โครงสร้างจังหวะ หมายถึง ชั้นทลักษณ์ของจังหวะ
5. ประโยคจังหวะ หมายถึง วรรคของจังหวะ
6. การแปรจังหวะ หมายถึง การเปลี่ยนลักษณะการตีจากกระบวนจังหวะหลัก
7. ท่อนเพลง หมายถึง การแบ่งช่วงของชั้นทลักษณ์
8. จังหวะ หมายถึง จังหวะที่ใช้ตีในกลองยาว
9. รูปแบบ หมายถึง ลักษณะการตี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของกลองยาวนครสวรรค์
2. ทำให้ทราบลักษณะเฉพาะทางกายภาพของกลองยาวนครสวรรค์
3. ทำให้ทราบถึงความเชื่อและบทบาทของกลองยาวนครสวรรค์
4. ทำให้ทราบจังหวะที่ใช้ในการบรรเลงกลองยาวนครสวรรค์ เป็นแนวทางในการอนุรักษ์กลองยาวต่อไปภายหน้า
5. เป็นการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของนครสวรรค์